

СЕКЦІЯ 5. НОВІТНИЙ РОЗВИТОК МІСТ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*О. П. Тищенко, д.е.н., старший науковий співробітник,
професор кафедри національної економіки та публічного управління,
ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”*

ПРОБЛЕМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА)

Анотація. Здійснено оцінку рівня «інноваційності» структури економіки міста Києва за показником частки окремих видів економічної діяльності у валовій доданій вартості. Проаналізовано нещодавно затверджені перспективні документи – Стратегію розвитку міста Києва до 2025 року та Програму економічного і соціального розвитку міста Києва на 2018-2020 роки на предмет їх інноваційної спрямованості. Виявлено головні проблеми та запропоновано низку заходів щодо покращення механізму управління розвитком інноваційної діяльності у місті.

Ключові слова: бюджет міста, джерела фінансування інноваційної діяльності; економіка міста, інновації, інноваційний розвиток міста.

Перехід на інноваційний шлях розвитку вже тривалий час розглядається в Україні як один із провідних напрямів державної економічної політики. Можливі шляхи, обсяги, терміни розроблення та втілення інноваційних продуктів, відповідні інструменти практичного забезпечення даного процесу нині зафіксовано у різноманітних стратегіях, програмах, планах, заходах, що їх затверджено на усіх рівнях національної економічної системи – загальнодержавному, регіональному, місцевому.

Надзвичайна для нашої країни актуальність питання реформування економіки на інноваційній основі потребує проведення поглибленого аналізу структури економіки міста, виявлення тенденцій щодо наявності або відсутності «інноваційних змін», обґрунтування, у разі потреби, інструментів залучення додаткових фінансових джерел, необхідних для проведення таких змін, а також розроблення відповідного організаційного забезпечення.

Для оцінювання стану та вектору розвитку економіки міста, в контексті інноваційної спрямованості, скористаємося показником частки валової доданої вартості видів економічної діяльності у загальному обсязі ВДВ. Результати проведеного аналізу свідчать, що майже 80% валової доданої вартості у м. Києві у 2016 році створювалось господарюючими суб'єктами, які віднесено до 7-ми видів економічної діяльності. Лідером серед них є такий вид діяльності як «оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» (на нього припадало 30,7% у загальному обсязі ВДВ), на другому місці – «інформація і телекомунікації» (10,7%), на третьому – «професійна, наукова та технічна діяльність» (9,7%). Частка підприємств переробної промисловості (яка традиційно належить до числа найбільш «інноваційних» видів діяльності) склала лише 7,0%. Хоча варто відмітити, як позитивний момент, що порівняно з 2012 роком відбулося її збільшення на 2 процентні пункти. Але частка підприємств, що належать до торгівлі і ремонту за цей же час зросла аж на 3,4 % [1].

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що місто швидко рухається у напрямі перетворення на великий торговельний центр, поступово втрачаючи свої переваги у вигляді створеного у попередні роки потужного промислового і наукового потенціалу, що у найближчій перспективі неодмінно призведе до звуження «інноваційної складової» у розвитку економіки міста.

За умов, що склалися, задля підвищення конкурентоспроможності міської економіки, необхідною є радикальна зміна політики щодо управління її розвитком на засадах

інноваційної спрямованості. Однією з останніх спроб розв'язання даної проблеми стало прийняття оновленої редакції Стратегії розвитку міста Києва на період до 2025 року. Так, у ній одним серед п'яти ключових пріоритетів визначено розвиток сфери послуг та інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю, до яких належать: ІТ та комунікації, фармацевтика та медичні технології, логістичний центр, комерційний трейдинг, інжиніринг та точне машинобудування, культура та туризм. За кожним із зазначених напрямів розроблено комплекс оперативних цілей, спрямованих на досягнення конкретних кількісних та якісних параметрів розвитку [2]. Також передбачено й можливі джерела фінансового забезпечення реалізації Стратегії, серед яких: кошти державного бюджету та бюджету міста, державного фонду регіонального розвитку, державних цільових та бюджетних програм розвитку, міжнародних організацій, приватних інвесторів, меценатів, власні ресурси підприємств.

Конкретні шляхи досягнення стратегічних цілей розвитку міста, у тому числі за вищезазначеним пріоритетом, наведено у Програмі економічного і соціального розвитку м. Києва на 2018-2020 роки [3]. Зокрема, посилення інноваційної спрямованості економіки міста заплановано забезпечити, насамперед, за рахунок підтримки розвитку інноваційних промислових точок зростання, що передбачає:

- розробку довгострокової Програми інтенсифікації розвитку міста Києва шляхом визначення пріоритетних точок зростання / кластерів у промисловому та підприємницькому секторах міста;
- обґрунтування пропозицій щодо розробки механізмів підтримання точок зростання (у т.ч. системи преференцій і пільг, зокрема зниження розміру податку на землю);
- розробку і реалізацію плану дій для подальшого розвитку існуючих, створення та якісного освоєння промислових зон;
- здійснення організаційної підтримки роботи груп взаємопов'язаних підприємств та кластерів;
- сприяння співробітництву наукових закладів з реальним сектором економіки міста;
- утворення і підтримка розвитку зон стрімкого економічного зростання з пріоритетним розташуванням за межами історичного центру (у т.ч. шляхом створення індустріальних парків).

Позитивно оцінюючи в цілому затверджений перелік організаційних заходів, варто зазначити, що їх успішна реалізація залежить, насамперед, від наявних фінансових джерел та здатності місцевої влади акумулювати їх на пріоритетних напрямках розвитку міського господарства на засадах інноваційності.

Однак, фактичні дані щодо структури видатків міського бюджету за 2017-2018 роки свідчать про його головну спрямованість на вирішення проблем розвитку галузей міського господарства та підтримку окремих верств населення (освіта, охорона здоров'я, транспортна інфраструктура, житлово-комунальне господарство, соціальний захист та ін.). Так, наприклад, у 2017 році на реалізацію інших програм, пов'язаних з економічною діяльністю, було спрямовано близько 1,4 млрд. грн. (2,8% від загального обсягу видатків, який склав 49,5 млрд. грн.). У 2018 році видатки за даним напрямом збільшилися до 3,2 млрд. грн., що становить 5,5% суми усіх видатків міського бюджету (58,2 млрд. грн.). До того ж слід зазначити, що з чинної системи класифікації видатків бюджету не є можливим виокремити їх саме за інноваційною спрямованістю [4].

Аналіз паспортів затверджених бюджетних програм місцевого бюджету, зокрема на 2019 рік, також свідчить про фактичну відсутність у них витрат, пов'язаних з інноваційним розвитком міста. Фінансування у їх межах так само спрямоване на розвиток соціальної, транспортної інфраструктури та житлово-комунального господарства міста. Єдиною програмою, яка фінансується у 2019 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, є програма «Виконання інвестиційних проектів за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку», де також передбачено фінансування реконструкції загальноосвітніх навчальних закладів та об'єктів фізичної культури та спорту в місті, а обсяг

фінансування за даною програмою складає 350 млн. грн., що є доволі незначною сумою у загальних видатках на розвиток міста [5].

По суті, єдиним реальним джерелом фінансування інноваційного розвитку, залишаються власні кошти суб'єктів господарювання.

За оприлюдненою інформацією Головного управління статистики у м. Києві у 2017 році в промисловості міста було зайнято понад 300 тис. осіб (16,1% від загальної кількості зайнятих), ще 115 тис. осіб (6,2%) – в сфері професійної, наукової та технічної діяльності. При цьому інновації впроваджували лише 16% промислових підприємств міста (тобто кожне шосте підприємство), а усього за рік було впроваджено 199 найменувань інноваційних видів продукції, з яких 54 найменування – це нові види машин, устаткування, приладів, апаратів. У той же час дуже сумно виглядає статистика щодо товарної структури зовнішньої торгівлі м. Києва, яка, на нашу думку, є достатньо об'єктивним індикатором конкурентоспроможності промисловості міста, у тому числі за рахунок інноваційної складової. Частка продукції машинобудування (машини, обладнання, прилади, апарати тощо) у загальному експорті склала лише близько 6%, а частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації промислової продукції – 0,4 % [6].

Не додають оптимізму й звітні дані щодо обсягів і структури витрат на інноваційну діяльність останніми роками. Вони здійснювалися виключно за рахунок власних коштів підприємств, без участі як вітчизняних, так й закордонних інвесторів. Їх щорічний обсяг становив близько 2 млрд. грн., що у перерахунку не перевищує 75 млн. дол. США.

Також відповідно до нової методології перерахунку обсягів прямих іноземних інвестицій, що її здійснено Державною службою статистики, їх обсяг в економіку міста за останні три роки дещо скоротився – з 17,9 млрд. дол. США у на початок 2015 року до 16, 3 млрд. дол. США на початок 2018 року. Аналіз структури прямих інвестицій за видами економічної діяльності свідчить про їх скорочення за цей же період як у переробну промисловість (на 3%), так й у професійну, наукову та технічну діяльність (на 19%). Частка зазначених видів діяльності у загальному обсязі прямих інвестицій на початок 2018 р. дорівнювала, відповідно, 6,1 та 11,3%. Для порівняння зазначимо, що частка прямих інвестицій у торговельну діяльність та ремонт склала понад 21%, у фінансову та страхову діяльність – 19,6%, в операції з нерухомим майном – 14,2%. Подібна структура прямих інвестицій за видами економічної діяльності наочно свідчить про відсутність дієвих стимулів стосовно зацікавленості іноземних інвесторів в інноваційному оновленні промислового та наукового сегментів міської економіки, що актуалізує для органів міської влади питання щодо їх активного пошуку та застосування [6].

Отже, переорієнтація економіки міста на інноваційний шлях розвитку потребує здійснення низки невідкладних заходів, а саме:

- формування соціального потенціалу інноваційного розвитку суспільства через підвищення рівня усвідомлення, як у бізнес-середовищі, так і серед населення загалом, ролі інновацій в економічному розвитку та забезпеченні конкурентоспроможності економіки міста в умовах глобалізаційних трансформацій (шляхом проведення різноманітних просвітницьких, інформаційно-консультативних заходів, круглих столів, виставок, конкурсів, тренінгів, спільних заходів представників підприємництва, наукових установ та місцевої влади);

- переходу до управління інноваційним розвитком міста з використанням методології проектного підходу, що дозволить виокремити найбільш ефективні інноваційні проекти в окремих сегментах міської економіки, сконцентрувати обмежені ресурси (людські, матеріальні, фінансові) на їх виконанні та забезпечити отримання бажаних результатів у стислі терміни;

- повноцінного використання програмно-цільового методу щодо акумулювання та використання фінансових коштів з метою досягнення конкретних результатів в інноваційному розвитку міської економіки. Першим кроком на цьому шляху має стати розроблення програми інноваційного розвитку м. Києва із закріпленням спільних джерел

фінансового забезпечення запланованих інноваційних заходів. Головними умовами фінансування тих чи інших проектів на основі програмно-цільового підходу мають стати терміни окупності передбачених у них інноваційних витрат, величина прибутку, що генерує проект, позитивний вплив на індикатори конкурентоспроможності економіки міста;

- застосування нових критеріїв щодо оцінювання результативності інноваційної діяльності (не за кількістю впроваджених інновацій, створених нових зразків продукції чи технологій, що використовується нині, а за обсягами реалізації інноваційної продукції, у тому числі на експорт, та надходженням податків до місцевого бюджету);

- поліпшення інвестиційного клімату в місті та збільшення обсягів залучення інвестицій, насамперед у види діяльності з найбільш високою інноваційною складовою (галузі переробної промисловості, професійна, наукова та технічна діяльність), у тому числі іноземних, за рахунок розроблення реальної, економічно значимої системи пільг і стимулів для інвесторів;

- підвищення ефективності використання наукового потенціалу міста у реалізації інноваційних проектів, підтримка ініціатив щодо створення й розвитку інноваційної інфраструктури в місті (технопарки, бізнес-інкубатори, венчурні фонди тощо), сприяння розвитку інноваційної активності суб'єктами малого бізнесу та їх інформаційна підтримка, зокрема через різноманітні форми державно-приватного партнерства;

- організації підготовки фахівців для роботи на різних рівнях економічної системи міста відповідно до потреб її розвитку на засадах інноваційності та створення умов й можливостей для систематичного підвищення кваліфікації працівників.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інноваційний шлях розвитку у сучасних умовах є безальтернативним варіантом збереження та підтримання конкурентоспроможності економіки міста не тільки на світовому, а й на вітчизняному економічному просторі. Ключовими умовами досягнення позитивних результатів у даному напрямі є максимальна акумуляція фінансових ресурсів за рахунок усіх можливих джерел та концентрація організаційних зусиль з боку місцевої влади на вищезазначених заходах.

ДЖЕРЕЛА

1. Статистичний збірник «Валовий регіональний продукт у 2016 році» / За ред. І.М. Нікітіної // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Стратегія розвитку міста Києва до 2025 року (нова редакція). URL: <https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2017/7/28/Strategy2025new.pdf>.

3. Програма економічного і соціального розвитку міста Києва на 2018-2020 роки // Офіційний сайт Київської міської державної адміністрації. URL: <https://kyivcity.gov.ua/>.

4. Довідка про виконання бюджету міста Києва станом на 01.01.2019 р.. URL: https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/dovidka_pro_vikonannya_byudzhetu_m_kyieva_stanom_na_01012019/dovidkaxls_314179/.

5. Бюджетна програма «Виконання інвестиційних проектів за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» // Офіційний сайт Київської міської державної адміністрації. URL: <https://kyivcity.gov.ua/>.

6. Офіційний сайт Головного управління статистики у м. Києві. URL: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=255&lang=1>.

***O. P. Tyshchenko, Sc. (Economics), Senior Research Fellow,
Professor of the Department of National Economy and Public Administration,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman***

Problems and instruments of city's innovative development management (the case of Kyiv city)

Abstract. The level of "innovation" of the structure of the economy of Kyiv according to the indicator of the share of certain types of economic activity in the gross value added is estimated.

The recently approved promising documents – the Kyiv City Development Strategy Until 2025 and the Program of Economic and Social Development of Kyiv for 2018-2020 on the subject of their innovation orientation have been analyzed. The main problems were identified and a number of measures were proposed to improve the mechanism for managing the development of innovative activities in the city.

Key words: budget of the city, sources of financing of innovation activity; city economy, innovation, innovative city development.

О. М. Бойко, провідний науковий співробітник відділу інноваційної політики, економіки і організації високих технологій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, м. Київ

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КИЇВСЬКИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Досліджено розвиток інноваційної діяльності промислових підприємств м. Києва з 2014-2016 рр.. Проведено аналіз зарубіжного досвіду створення та розвитку наукових парків. Отриманий результат засвідчив, що розвинені держави приділяють функціонуванню наукових парків значну увагу, так як результати науково-технічних робіт сприяють перетворенню в нові конкурентоспроможні товари, послуги, створенню малих і середніх інноваційних підприємств. Констатовано основну проблематику розвитку наукових парків в Україні, що ґрунтується на недосконалому договірно-правових відносин, відсутності чітко встановленого переліку видів діяльності, недосконалість норм чинного законодавства.

Ключові слова: промислові підприємства, наукові парки, інновації, інноваційно активні промислові підприємства.

Домінуючою тенденцією сучасного сталого розвитку підприємств промисловості є запровадження передових досягнень науки та техніко-технологічних розробок. Про це свідчить тенденція зростання кількості промислових підприємств на території м. Києва до 2007 р. Однак протягом декількох наступних років спостерігається тенденція зниження показників. Так, зокрема у 2016 р. з 4421 підприємств промисловості України лише 412 підприємств працювало у промисловості м. Києва (або 9,3% загальної кількості промислових виробів в Україні).

Слід зазначити, що існує прямий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок, що призводять до впровадження інновацій. За даними проведеного обстеження у 2014-2016 рр. в Україні, найвищий рівень інноваційної активності спостерігався не лише на підприємствах Рівненської, Харківської областей, а й на території м. Києва. Інноваційною діяльністю у 2016 р. займалося лише 95 підприємств м. Києва або 11,4 % до загальної кількості промислових підприємств України, табл. 1.

Якщо порівнювати даний показник із країнами ЄС, то він є значно вищим і, наприклад у харчовій промисловості становить близько 53,0% (від 27,1% у Болгарії до 79,3% у Німеччині). Це вказує на те, що підприємства промисловості м. Києва мають низький рівень інноваційної активності.

Найвища частка не технологічно інноваційних підприємств України зосереджена в м. Києві – 17,8% (2016 р.). Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств регіону, то значна частка підприємств із технологічними інноваціями придбали машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Інша частина – здійснювала діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів або